

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

ПАТЕЛІНА Анастасія Анатоліївна - аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України

**УДК 342.5
DOI 10.32782/EP.2022.4.11**

У статті аналізуються нормативно-правові аспекти особливостей здійснення правосуддя в умовах воєнного стану в Україні. Визначається, що через введення 24 лютого 2022 року по всій території України Указом Президента України правового режиму воєнного стану було внесено зміни до нормативно-правового забезпечення здійснення правосуддя в Україні. Адже здійснення безперервного і належного правосуддя у форсмажорних умовах потребує певних законодавчих змін і доповнень, передусім процесуального характеру.

Аргументовано, що органам державної влади необхідно було знаходити баланс між забезпеченням можливості реалізації конституційного права громадян на доступ до правосуддя в умовах військових дій на території України, а також створенням належних умов задля запобігання загрозам життю та здоров'ю всіх учасників судового процесу. З'ясовано, що наразі в Україні гальмується процес повноцінного запуску Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з усіма її модулями та підсистемами. Проте, сама підсистема "Електронний суд" є доступною для підключення судами України

Зроблено висновки, що правосуддя в умовах дії правового режиму воєнного стану стикнулося з суттєвими проблемами, починаючи від неможливості здійснення такої діяльності, у зв'язку з тимчасовою окупацією, руйнацією чи повним знищенням приміщень судів до неможливості здійснення належного правосуддя, у зв'язку з неможливістю технічно

під'єднатися до підсистеми "Електронний суд" чи відсутністю відповідних засобів для проведення судового засідання шляхом відеоконференції. Проте, більша частина судів усе ж таки змогла пристосуватися до сучасних складних умов, про що свідчать дані Державної судової адміністрації України. До того ж, позитивними аспектами виступають підтверджувальні фактори повноцінного та швидкого запуску судів, що перебували під тимчасовою окупацією.

Ключові слова: правосуддя, суд, воєнний стан, дистанційна робота, Електронний суд.

Постановка проблеми

Останні події, що відбуваються на території України, змушують пристосовуватися до нових умов здійснення правосуддя. У лютому 2022 року в Україні розпочалося масове військове вторгнення сусідньої держави, що стало поштовхом для визначення нових моделей правового регулювання окремих сфер суспільних відносин.

Зважаючи на введений Указом Президента воєнний стан на всій території України, було внесено зміни до нормативно-правового забезпечення здійснення правосуддя в Україні. Адже здійснення безперервного і належного правосуддя у форсмажорних умовах потребує певних законодавчих змін і доповнень, передусім процесуального характеру. У зв'язку з цим, органам державної влади необхідно було знаходити баланс між забезпеченням можливості реалізації конституційного права громадян на доступ

до правосуддя в умовах військових дій на території України, а також створенням належних умов задля запобігання загрозам життю та здоров'ю всіх учасників судового процесу.

Метою дослідження виступає виявлення новітніх нормативно-правових змін, спричинених введенням воєнного стану в Україні, що відбулися у сфері здійснення правосуддя, а також визначення шляхів удосконалення чинної системи здійснення правосуддя в умовах сучасних воєнних загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій підтверджує актуальність обраної тематики через значну кількість наукових доробок. Серед основних наукових публікацій слід виділити праці: Завидняк А.В. “Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану” [1], Тулич І.Ю. “Комунікація із судом в умовах воєнного стану” [2], Шелевер Н. “Особливості забезпечення конституційного права на справедливий суд під час війни” [3], Лапкін А. В. “Функціонування судів та прокуратури в умовах російсько-української війни” [4], Кравець М.О. “Конституційні засади функціонування судочинства за умов дії воєнного стану” [5].

Виклад основного матеріалу дослідження

24.02.2022 року Указом Президента України № 64/2022 був введений воєнний стан на всій території України через збройну агресію та вторгнення російської федерації [5]. Зважаючи на це, слід, по-перше, зазначити норму статей 55 та 64 Конституції України, у яких зазначено, що кожному гарантується право на судовий захист, що не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного стану [7].

Відповідно до ст. 26 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” ще у 2015 році було визначено особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану, відповідно до якої “Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій терито-

рії діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається” [8].

Профільний закон у сфері правосуддя - Закон України “Про судоустрій і статус суддів”, подібним чином визначає особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Зокрема, ч. 7 ст. 147 профільного закону визначено, що “у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі всіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється” [9].

За відкритою інформацією Державної судової адміністрації України станом на серпень поточного року не здійснює правосуддя майже сотня апеляційних та місцевих судів (близько 14% від загальної кількості судів в Україні). Пошкодженими чи повністю зруйнованими є 75 судів (близько 9 %) від загальної кількості приміщень судів (станом на 1 січня поточного року їх було 777). Слід відмітити, що на тимчасово окупованих територіях усе ще розташовані 72 суди (11 %), не беручи до уваги 84 суди,

що знаходилися під окупацією російської федерації до повномасштабного вторгнення [10].

Беручи до уваги норму Закону України “Про судоустрій і статус суддів” [9], що дозволяє згідно з розпорядженням Голови Верховного Суду України (далі Голови ВРУ) змінювати підсудність з 24 лютого за такими розпорядчими актами, було змінено територіальну підсудність 133 судів. Проте слід відмітити, що після звільнення тимчасово окупованих територій та враховуючи технічну та організаційну можливість для здійснення правосуддя, було відновлено територіальну підсудність судових справ у 37 судах. Зокрема, це суди Житомирської, Чернігівської, Київської та Сумської областей. Тому станом на 1 серпня поточного року, враховуючи технічну та організаційну неможливість окремих судів здійснювати правосуддя під дію правового режиму воєнного стану, розпорядженням Голови ВРУ змінено підсудність 96 судів [10].

Також слід звернути увагу на те, що з початку активних воєнних дій у березні 2022 року Радою суддів України було опубліковано близько 11 рекомендацій щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Аналізуючи такі рекомендації, необхідно виділити основні положення, а саме: суд, виходячи з поточної ситуації у відповідному регіоні, визначає самостійно особливості роботи суду, і таке рішення можливо ухвалювати зборами суддів, включно з використанням дистанційних засобів зв'язку; щоденно збирати актуальну інформацію щодо місцезнаходження суддів та працівників апарату, з обов'язковою передачею інформації ДАС України; усіх доступних працівників перевести по можливості на дистанційну форму роботи; по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів), таким чином, зосередитись, у першу чергу, на проведенні невідкладних судових заходів (взяття чи продовження строків тримання під вартою); звернено увагу судів на необхідність брати на себе відповідальність, напрацьовувати відповідну судову практику, виходячи з реалій воєнного часу та необхідності дотримання загальних засад кримінального провадження

[11]. Також необхідно зауважити, що в серпні поточного року відбулося засідання Ради суддів України, на якому було прийнято рішення вважати актуальними зазначені вище рекомендації для діяльності судів в умовах воєнного стану.

На початку березня 2022 року Верховним Судом України було підготовлено лист «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Серед ключових положень цього Листа слід виділити: “усі клопотання, які надходять на розгляд слідчих суддів, мають розглядатись у межах строків, встановлених Кримінально-процесуальним кодексом України (далі - КПК), однак за можливості невідкладно; у разі неможливості у визначений КПК України строк суддею (колегією суддів) розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою його може бути передано на розгляд іншого судді, визначеного в порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 КПК України, або розглянуто головою, а за його відсутності — іншим суддею зі складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально; якщо учасник кримінального провадження не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України, як виняток, можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою інших засобів; як виняток, можна допускати розгляд клопотань щодо запобіжних заходів без участі підозрюваного з належною мотивацією такої процедури розгляду” [12]

Таким чином, у період дії воєнного стану необхідність проведення дистанційного судового засідання набула своєї актуальності. І вже 14 квітня 2022 року було прийнято Закон України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану”. Цим законодавчим актом було внесено зміни до ч. 2 ст. 336 КПК, що визначає організаційно-правові можливості для проведення дистанційного судового засідання. Так, проведення дистанційно-

го судового провадження з використання відеозв'язку, на період дії воєнного стану тепер віднесено тільки на розсуд суду. У зв'язку з чим, думка обвинуваченого щодо розгляду судової справи в дистанційному режимі не має вирішального значення, як це було раніше [13].

Варто згадати, що підвалини для запровадження дистанційної форми судочинства виникли ще в період розповсюдження світової пандемії Covid-19 у 2020 році. Зокрема, парламентом України було прийнято два основних закони, що мали на меті вирішити питання дистанційного правосуддя: Закон України від 30.03.2020 №540-IX, яким внесено зміни до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 [14]; Закон України від 13.04.2020 №558-IX, яким внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період карантину [15].

Незважаючи на нормативно-правове забезпечення можливості існування дистанційної форми здійснення правосуддя, з 2019 року гальмується процес повноцінного запуску Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що має стати успішним інструментом для здійснення дистанційного правосуддя. Таке відтермінування запуску вже стало наслідком того, що переважна більшість судів так і залишається не під'єднаною до складової цієї системи - "Електронний суд", що, у свою чергу, уповільнює застосування повною мірою можливостей та ресурсів цієї підсистеми. А така підсистема "Електронний суд" - надає широкий спектр можливостей для учасників справи як подавати документи, так і знайомитись з наявними у матеріалах справи, отримувати інформацію про хід розгляду справи тощо [16].

Слід зауважити, що дистанційне правосуддя в умовах надзвичайного чи воєнного стану не має обмежуватися тільки питан-

ням запровадження повноцінної роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з усіма її модулями та підсистемами (а їх вісім). Адже, аналізуючи процесуальне законодавство, можливо дійти висновку, що ним не передбачено можливості для часткового функціонування такої системи, хоча насправді таку прогалину можливо вирішити шляхом внесення відповідних змін до процесуального законодавства.

Висновки

Отже, можливо підсумувати, що правосуддя в умовах дії правового режиму воєнного стану стикнулося з суттєвими проблемами починаючи від неможливості здійснення такої діяльності, у зв'язку з тимчасовою окупацією, руйнацією чи повним знищенням приміщень судів до неможливості здійснення належного правосуддя, у зв'язку з неможливістю технічно під'єднатися до підсистеми "Електронний суд" чи відсутністю відповідних засобів для проведення судового засідання шляхом відеоконференції. Проте, більша частина судів все ж таки змогла пристосуватися до сучасних складних умов, про що свідчать дані Державної судової адміністрації України. До того ж, позитивними аспектами виступають підтверджувальні фактори повноцінного та швидкого запуску судів, що перебували під тимчасовою окупацією.

Література

1. Завидняк А.В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» 2022 р. РОЗДІЛ VII. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО. 218-222 с. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/43.pdf>
2. Тулич І.Ю. Комунікація із судом в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2022 с.151-154 URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5333/1/35.pdf>
3. Н. Шелевер. Особливості забезпечення конституційного права на спра-

ведливий суд під час війни. № 71 (2022): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право / Розділ 2. Конституційне право; муніципальне право. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.16>

4. Лапкін А. В. Функціонування судів та прокуратури в умовах російсько-української війни. Балтійський журнал. 2022 р. с. 1208-1214 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-150>

5. Кравець М.О. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОЧИНСТВА ЗА УМОВ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ. Юридичний науковий електронний журнал. № 10/2022. 88-90 с. 7 URL: http://lsej.org.ua/10_2022/17.pdf

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

10. ДСА України інформує про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 01 серпня 2022 року. URL: <https://gl.lv.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1301857/>

11. Рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 2 березня 2022 року. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>

12. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного суду України № 2/0/2-22 від 3 березня 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf

13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. №540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/540-20#Text>

15. Про внесення зміни до пункту 20⁵ розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 13.04.2020 р. №558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-20#Text>

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Закон України від 27.04.2020 р. №1416-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>

REFERENCES

1. Zavidnyak A.V. Access to administrative justice under martial law. Electronic scientific publication «Analytical and comparative jurisprudence» 2022. CHAPTER VII. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW. 218-222 p. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/43.pdf>

2. Tulych I.Yu. Communication with the court under martial law. Legal scientific electronic journal. No. 6/2022 p.151-154 URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5333/1/35.pdf>

3. N. Shelever. Peculiarities of ensuring the constitutional right to a fair trial during wartime. No. 71 (2022): Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law / Chapter 2. Constitutional law; municipal law. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.16>

4. Lapkin A. V. Functioning of the Courts and Prosecutor's Office in the Conditions of the Russian-Ukrainian War. Baltic magazine. 2022 p. 1208-1214 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-150>

5. Tailor M.O. CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF THE FUNCTIONING OF THE JUDICIARY UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE. Legal scientific electronic journal. No. 10/2022. 88-90 p. 7 URL: http://lsej.org.ua/10_2022/17.pdf

6. On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

7. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

8. On the legal regime of martial law: Law of Ukraine No. 389-VIII of May 12, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

9. On the judiciary and the status of judges: Law of Ukraine dated 02.06.2016 No. 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

10. The DSA of Ukraine informs about the administration of justice in war conditions as of August 1, 2022. URL: <https://gl.lv.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1301857/>

11. Recommendations of the Council of Judges of Ukraine regarding the work of courts under martial law from March 2, 2022. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>

12. Regarding certain issues of conducting criminal proceedings under martial law: Letter of the Supreme Court of Ukraine No. 2/0/2-22 dated March 3, 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_

[folder_for_uploads/supreme/war/Inform_ylst_2022_03_03.pdf](#)

13. On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the improvement of the procedure for carrying out criminal proceedings under martial law: Law of Ukraine dated 04.14.2022 No. 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

14. On amendments to some legislative acts of Ukraine aimed at providing additional social and economic guarantees in connection with the spread of the coronavirus disease (COVID-19): Law of Ukraine dated 30.03.2020 No. 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/540-20#Text>

15. On Amendments to Clause 20-5 of Chapter XI «Transitional Provisions» of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the peculiarities of judicial control over the observance of the rights, freedoms and interests of persons in criminal proceedings and consideration of certain issues during court proceedings for the period of quarantine established by the Cabinet of Ministers of Ukraine in order to prevent the spread of the coronavirus disease (COVID-19): Law of Ukraine dated 04/13/2020 No. 558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-20#Text>

16. On making changes to some legislative acts of Ukraine to ensure the phased implementation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System: Law of Ukraine dated April 27, 2020 No. 1416-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text>

Anastasia Patelina

graduate student of the Department of Administrative and Financial Law of National University of Life and Environmental of Ukraine

FEATURES OF ADMINISTRATION OF JUSTICE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE IN UKRAINE: REGULATORY AND LEGAL ASPECT

The article analyzes the normative and legal aspects of the peculiarities of the administration of justice in the conditions of martial law in Ukraine. It is determined that due to the introduction on

February 24, 2022 on the entire territory of Ukraine by the Decree of the President of Ukraine of the legal regime of martial law, changes were made to the regulatory and legal support for the administration of justice in Ukraine. After all, the implementation of continuous and proper justice in force majeure conditions requires certain legislative changes and additions, primarily of a procedural nature.

It is argued that the state authorities needed to find a balance between ensuring the possibility of realizing the constitutional right of citizens to access justice in the conditions of military operations on the territory of Ukraine, as well as creating appropriate conditions to prevent threats to life and health of all participants in the legal process. It has been found that the process of fully launching the Unified Judicial Information and Telecommunication System with all its modules and subsystems is currently stalled in Ukraine. However, the «Electronic Court» subsystem itself is available for connection by the courts of Ukraine

It was concluded that justice in the conditions of the legal regime of martial law faced significant problems ranging from the impossibility of carrying out such activities, due to the temporary occupation, destruction or complete destruction of court premises, to the impossibility of carrying out proper justice, due to the impossibility to technically connect to the «Electronic court» subsystem or the lack of appropriate means for holding a court session by video conference. However, the majority of courts were still able to adapt to modern complex conditions, as evidenced by the data of the State Judicial Administration of Ukraine. In addition, the positive aspects are the confirming factors of the full and quick launch of the courts that were under temporary occupation.

Key words: justice, court, martial law, remote work, Electronic court.